

GÖLLER BÖLGESİ'NDE BİTKİSEL DOKUMACILIK

TÜRKTAŞ, Zuhâl Bezirci
TÜRKİYE/TURÇIA

ÖZET

Bitkisel dokumacılık, eski tarihlerden bu yana ham maddenin bol ve yaygın olarak bulunduğu durgun su kaynaklarının etrafındaki yerleşimlerde varlığını sürdürmüş bir el sanatıdır. Türkiye’de ve Dünya’da bu dokumaların kullanımına en çok sulak bölgelerde rastlanmıştır.Türkiye’nin güney-batısında yer alan Göller Bölgesi ise bünyesinde çok sayıda göl ve bataklık bölge bulundurmaktadır. Bundan dolayıdır ki Göller Bölgesi insanı çok eski tarihlerden bu yana bitkisel dokumacılığı bir ata el sanatı olarak kabul etmiş ve günümüze kadar çeşitli uygulama ve kullanımlarla bunu ispat etmiştir.

Tarihî belgelerin birçoğu geçmiş tarihlerde, gerek ev kullanım eşyası, gerekse kabir hasırı gibi gelenekler doğrultusunda kullanılan çeşitli ürünlerin, göller bölgesi yerleşimlerinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada Göller Bölgesi’nde yer alan ve bitkisel dokumacılığın yapıldığı yörelerde bulunan bitkisel dokuma ürünler saptanmış, ulaşılan ürünler teknik desen ve renk gibi fiziksel yönleri açısından incelenmiştir. Dokumacıardan anketler yoluyla alınan bilgiler değerlendirilmiş ve konuya üretime katkısı olacak öneriler getirilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamına alınan yörelerde bitkisel ham madde yetiştirme koşulları saptanmış ve yörelerde mevcut bulunan hammaddelerin fiziksel özellikleri ile ilgili araştırma yürütülmüştür.

Ayrıca çalışma, hasır dokumaların tarihten günümüze kullanım alanları, ürün tipleri ve değerlendirilme şekilleri ile ilgili bilgi vermektedir.

Göller Bölgesi’nde, bitkisel dokuma yapılan yerleşimlerde yürütölen bu araştırma, bu yöre ve konu ile ilgili yapılan ilk çalışmadır. Bu özelliği ile hammaddenin ve iş gücünün değerlendirilmesi ile yörenin tanıtılacağı ve gelir sağlayacak bir proje önerisi ile üretim yapılan yörelere katkı sağlayacak bir araştırma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Goller Bölgesi, bitkisel ham madde, hasır, hasır dokuma.

ABSTRACT

Plant weaving is a handicraft that has continued its existence since ancient times in settlements around stagnant water resources where raw material is abundant. These weavings find their most widespread use in water-rich areas both in Turkey and in the world. The Lakes District (Goller Bolgesi in Turkish), situated in the southwest of Turkey, contains a large number of lakes and marshlands. Therefore, the people of the Lake District have adopted plant weaving as their ancestral handicraft since old times and have proven this through various applications and use.

Many of the historical documents indicate that various products that have been used in accordance with traditions as household items or grave wicker occupy a significant place in the Lakes District settlements.

In this study, plant weaving products made in the Lakes District have been determined and the products have been studied in respect of their physical aspects such as technical design and color. Information obtained from weavers through interviews has been assessed and suggestions have been made that will contribute to production.

Furthermore, conditions have been determined for growing plant raw materials in areas included in the study and research has been conducted on the physical properties of raw materials available in the area.

The study also provides information regarding the areas of use for wicker weavings from past to present, types of products and ways of making use of them.

This study, which has been conducted in settlements where plant weaving is performed, is the first study to be done on the region and the subject. By virtue of this feature, it will contribute to the settlements where products are made by making use of raw materials and manpower, promoting the areas and proposing a project that will bring in income.

Key Words: The Lakes District, plant weaving, wicker, wicker weaving.

Giriş

Bitkisel dokumacılığın insanlık tarihi kadar eski bir el sanatı olduğu bilinmektedir.

Tarihi kaynaklarda dokumacılıktan daha önce geliştiği bilinen bitkisel hammaddeler ile dokuma işlemi, özellikle durgun su kaynakları kenarlarındaki yerleşimlerde yapılmış ve günlük ihtiyaçların temininde kullanılmıştır.

Bitkisel örücülük kendiliğinden yetişen ya da kültürü yapılan bazı bitkilerin sapını, yapraklarını, ince dallarını, ya olduğu gibi veya yarararak, ince şeritler haline getirdikten sonra çeşitli şekillerde örme ve değerlendirme işi olarak tanımlanabilir (Atay, 1987).

Bitkisel dokumacılık ise bitkisel örücülüğten daha farklı olarak özellikle sulak yerlerde yetişen kofa, bataklık sazı, kargı kamışı ve kültür bitkilerinden buğday, çavdar, arpa saplarını belli bir dokuma tekniği ile yüzey oluşturmak amacıyla değerlendirme işlemi olarak tanımlanabilir (Gürtan1961). Bitkisel dokuma ürünlerin yapımında en önemli özellik dokuma tezgahının kullanılıyor olmasıdır.

Arlı (1990), el sanatlarını ham maddelerine göre sınıflandırmıştır. Bunlardan biri hammadde olarak ince dallar- saplar ve ağaç şeritleri işleyen el sanatlarıdır. Bitkisel dokumacılık ise kullanılan hammaddeler açısından bu grupta yer alabilir.

Türklerde hasır dokuma sanatı, hasır otu ile yakından ilgilidir. Hasır sözü Arapça'dır ve eski Türk sözlüklerinde görmek mümkün değildir. Selçuklu döneminin başlarında Orta Asya Türkleri hasır yapılan ota "yiken" demektedir. Eski Anadolu kültürüne yakın olan Mısır Türkleri ile Kıpçak Türkleri kültür çevresinde ise hasır için doğrudan doğruya yigen, yigin, yikin adları veriliyordu. Anadolu da ise Bor, Konya Ereğlisi ve Isparta'da, bataklıklarda yetişen hasır otlarına ise "koğa" denirdi. Batı Anadolu'da Yalvaç, Urla, Manisa ile Tokat Bor'da ise bu saza "koğalık" adı verilmektedir (Ögel, 1991). Göller Bölgesi'nde bazı yerleşimlerde hasır otu olarak isimlendirilen bataklık sazı ülkemizde farklı yörelerde "aksaz" ve "kiliz" olarak, kofa ise "koğa", "koğalık" "kov", "puf sazı", "semer otu", "su kamışı" ve "zembil otu" gibi farklı isimlerle anılmaktadır (Baytop, 1997).

Durgun su kaynağı bulunan yerlerde geleneğin de etkisi ile yapılan el sanatlarından biri olan hasır dokumacılığı, eski tarihlerde bugünkü amacına uygun biçimde kullanıldığı gibi gelenekler doğrultusunda ölü gömerken de tabut ya da kefen yerine de kullanılmıştır (Barthold, 1974). Tarihin eski dönemlerinden beri birçok etnik grup ölüsünü hasır ile birlikte defnetmeyi uygun görmüştür. Zulular, ölülerinin mezarlarına, giyim eşyalarını, uyku için gerekli örtülerini ve hasırlarını, bırakırlardı. Aynı durum çok daha çe-

şitli eşya ile Eweler’de de görülmüştür (Özgüç, 1948).

Atalarına güçlü bir bağla bağlı olduklarını gösterecek şekilde, evlerinin taban kısımlarına gömülen Çatalhöyük insanları ise, bazı ölülerini dar mezarlara koymadan önce, sepetlere yerleştirmiş, ya da kimi zaman hasıra kimi zamanda kumaşa sarmış, bazılarını ise lif şeritlerle ya da iple bağlayarak gömmeyi uygun görmüştür. Aynı bölge insanları ölülerini hasırlarla defnetmenin yanında bitkisel dokumaları günlük hayatın çeşitli aşamalarında da kullanmıştır. Bölgede, tahıl samanlarından ya da bataklık sazlarından yer hasırları örüldüğü gibi kapaklı sepetler ve günlük kullanım eşyaları da üretilmiştir. Aynı zamanda en eski dokuma ürünlerinin bulunduğu bir yerleşim olan bu tarihi bölgede bulunan kömürleşmiş kumaş kalıntıları, bu ürünlerin bitki liflerinden ya da yün ve hayvan kılı karışımından dokunmuş olduğunu kanıtlar durumdadır. Gömülerin birçoğu bu şekilde karbonize olmuş tekstil parçalarına sarılmış olarak bulunurken, bazı bebek iskeletlerinin sepetlerin içinde gömülmüş olarak bulunmaları dikkat çekicidir (Barthold, 1974).

Tarihteki bu gelişmelere uygun olarak bugün Anadolu’nun bazı kesimlerinde gelenekler doğrultusunda ölü gömme âdetleri içinde yer alan hasır dokumalar özellikle Göller Bölgesi’nde yer alan Beyşehir ve köylerinde de bu kullanım amacından dolayı dikkat çekicidir.

Daha sonraki dönemlerde hasır dokumalar Yaylacı Türklerde yer yaygısı olarak yalnızca keçe ve halıların altına sermek için kullanılmıştır. Hasırların çadır ve ağıl örtüsü olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Kazan ve tabak altlıkları ise daha kaliteli kamışlar ile yapılmıştır. Ancak sepetler farklı cins kamıştan dokunmuştur (Ögel, 1991).

Ülkemizde hâlen Karadeniz ve Ege Bölgeleri ile Hatay ve çevresinde bulunan yörelerimizde çeşitli ham maddeler kullanılarak farklı ürünlerin yapıldığı bilinmektedir. Bu yörelerin iklim, sulak yer, tatlı su kaynakları gibi bitkisel dokuma yapmaya elverişli ekolojik faktörlerinin bulunması, önem taşımaktadır. Göller Bölgesi ise İç Anadolu, Akdeniz ve Ege bölgelerinin sınırları içinde yer alan, bitkisel dokumacılık için gerekli ham maddenin kolaylıkla sağlanabileceği ve bitkisel dokumacılık açısından ekolojik şartlara sahip bir yöredir. Göller Bölgesi, hem hammaddenin kolaylıkla sağlanabilmesi hem de turistik yörelere yakınlığından dolayı üretilen ürünlerin düşük fiyatlarla elde edilmesi ve kolay pazarlanabilmesi bakımından önemli bir bölgedir. Bu özellikler yörede bitkisel dokumacılığın devamlılığını sağlamaktadır.

Göller Bölgesi Akdeniz Bölgesi'nin kuzey ve kuzey batısı ile İç Anadolu Bölgesi'nin güney batısına denk düşen bölgede yer almaktadır. (**Şekil 1.1**) Burada yer alan göller Türkiye'deki pek çok türdeşinden farklı özelliklere sahiptir. Sularının özelliğinden dolayı kıyılarında bitkisel örücülüğün hammaddesi olarak kullanılan bitkilerin yetişmesine oldukça elverişli olan bu göller; Acı Göl, Akgöl, Akşehir Gölü, Beyşehir Gölü, Burdur Gölü, Çavuşçu Gölü, Eber Gölü, Eğirdir Gölü, Kovada Gölü, Salda Gölü, Suğla Gölü, Yarışlı Gölü'dür.

Araştırma bu göller ve çevresinde bulunan yerleşimler ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca araştırma Göller Bölgesi'ni bu açıdan inceleyen ilk çalışma olarak da önem taşımaktadır.

Araştırmada, Göller Bölgesi'nde göl kenarlarında yetişen ve bu konuda özellik oluşturan bitkisel hammaddelerden kofa (*Juncus glaucus* Ehrh.), bataklık sazı, (*Typha angustifolia* L.) ve kargı kamışı (*Arundo donax* L.) nin yetişme koşulları ve fiziksel özellikleri belli özelliklere göre incelenmiş ayrıca bu ham maddelerden Anadolu'da geleneğin bir ürünü olarak yapılagelen, ve Göller Bölgesi'ndeki yerleşimler içinde önemli bir özellik oluşturan hasır dokumacılığının, tarihine değinilmiş, teknik ve desen özellikleri, kullanılan tezgâh ile araçgereçler tanıtılmıştır.

Bu konuda duyulan kaynak sıkıntısı, hasır dokumacılığı hakkında yöresel özellik taşıyan bilimsel çalışmaların azlığı ve Göller Bölgesi'nin bu konuda bir özellik oluşturması konuyu önemli kılmış ve konu araştırılmaya değer görülmüştür.

1. Materyal ve Yöntem

Araştırma, Akdeniz, Ege ve İç Anadolu Bölgeleri'nin birbirine yakın kısımlarında Göller Bölgesi olarak bilinen yörede yürütülmüştür. Öncelikle Göller Bölgesi'nde bulunan 12 göl (Acı Göl, Akgöl, Akşehir, Beyşehir, Burdur, Çavuşçu, Eber, Eğirdir, Kovada, Salda, Suğla ve Yarışlı Gölleri), çevresi ve bu bölgede bitkisel dokumacılık ile uğraşan ve hammaddeyi farklı şekillerde kullanan yerleşimler saptanmıştır. Yörelere 2003-2006 yılları arasında muhtelif zamanlarda araştırma amaçlı gidilmiştir. Özellikle yörelerde yetişen ham madde örnekleri ham madde kesim yasağının bulunmadığı ekim-aralık aylarında alınmıştır. Araştırma materyalini yörede yetişen ham maddeler, bu hammaddeler kullanılarak üretilen ürünler, kullanılan tezgah ve diğer araçlar ile gereçler (atkı, çözgü hammaddeleri), fotoğraflar, anket sonuçları ve Göller Bölgesi ve bitkisel örücülük ile ilgili yazılı kaynaklar oluşturmuştur.

Araştırma kapsamına alınan ham madde cinsinin belirlenmesinde Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Fiziksel Analiz Laboratuvarı'ndan yardım alınmıştır.

Kullanılan ham maddenin elde edilmesinden ürün haline dönüştürülünceye kadar (hasat ve üretime hazırlık) kullanılan araçlar, yerinde yapılan gözlem ve incelemeler ile dokumacılarla karşılıklı görüşmeler sonucu belirlenmiş, fotoğraflar çekilerek tespit edilmiştir.

Dokuma işlemi, yerinde yapılan incelemeler ve dokumacıların verdiği bilgilerle tespit edilmiştir. Bu amaçla yapılacak dokuma çeşidine göre başlangıç, ileri aşamalar ve bitirme işlemleri olarak yerinde yapılan gözlem ve incelemeler sonucu belirlenmiş ve dokumacıların verdiği bilgiler değerlendirilerek fotoğraflarla sunulmuştur.

Ürün çeşitleri yörelere ve kullanılan hammaddeye göre gruplanmış ve bu veriler yörede yaşayan dokumacıların verdiği bilgiler ışığında belirlenerek çizelgede sunulmuştur.

Yörede 23 adet yer yaygısı, 6 adet yöreme, 6 adet seccade, 4 adet sütlük, 3 adet çığır, 3 adet dam örtüsü, 2 adet balık kafesi, 1 adet kabir hasırı, 2 adet cenaze örtüsü ve 5 adet ise gölgelik ve paravan olmak üzere 55 ürün tespit edilmiştir.

Bitkisel dokuma ürünler üzerinde en-boy, kalınlık ve yüzey alanları belirlenmiştir.

Elde edilen veriler çizelgelerle sunulmuştur. En-boy değerleri, bir şerit metre kullanılarak ürünün eninde (iki uç ve ortasından) toplam üç ve boyunda (ürünün ortasından) bir uzunluk ölçümü alınarak bulunmuştur. Kalınlık ise cetvel kullanılarak belirlenmiştir. Ürün iki uç ve orta kısmından ölçülmüş ve ortalama kalınlık hesaplanmıştır. Ham madde ve dokuma tekniği, ürünün orta kısmından cetvel ile ölçüm almaya elverişlidir. Alan ölçümleri ise ürünlerin en ve boy ölçümleri çarpılarak bulunmuş ve veriler m² cinsinden çizelgede sunulmuştur.

Günümüzde yörede yapılan bitkisel dokumacılığın durumu ise, bölgede bitkisel dokumacılık ile yoğun olarak uğraşılan köylerde, dokumacılaran elde edilen bilgiler değerlendirilerek tespit edilmiştir.

2. Elde Edilen Bulgular

2.1 Hammaddenin Cinsi

Bitkisel dokumacılık yörede bulunan ham madde çeşidine göre şekil-

lenmiştir.

Araştırmada incelenen 12 göl ve çevresindeki yerleşimlerde bulunan ham madde çeşitleri ve ham maddelerin Göller Bölgesi'nde göllere göre dağılımı **Çizelge 3.1** de sunulmuştur.

Çizelge 3.1 Ham maddelerin göllere göre dağılımı

Ham madde	Acı Göl	Ak Göl	Akşehir Gölü	Beyşehir Gölü	Burdur Gölü	Çavuşçu Gölü	Eber Gölü	Eğirdir Gölü	Kovada Gölü	Salda Gölü	Suğla Gölü	Yarışlı Gölü
Bataklık Sazı	-	x	x	x	-	x	x	-	-	-	x	-
Kofa	-	-	-	x	x	x	x	-	-	x	x	x
Kargı Kamışı	x	x	x	x	-	x	x	x	x	-	x	-

X = mevcut

-----= mevcut değil

Çizelge 3.1 incelendiğinde Göller Bölgesi'nde Beyşehir, Çavuşçu, Eber ve Suğla göllerinde

üç hammadde türünün de yetiştiği; Akgöl ve Akşehir Gölünde bataklık sazı ve kargı kamışı;

Acı Göl, Eğirdir, Kovada ve Suğla Göllerinde kargı kamışı; Burdur, Salda ve Yarışlı

Göllerinde ise kofanın yetiştiği saptanmıştır. Bu suretle Kargı kamışının 9 göl ve çevresinde,

kofanın 7 göl ve çevresinde, bataklık sazının ise 6 göl ve çevresinde yetiştiği anlaşılmaktadır.

2.2 Ham Maddelerin Kullanılışı

2.2.1 Ham Maddenin Elde Edilmesi (Hasat)

Bu bölüm ham maddenin yetiştirme ortamından alınması aşaması olan hasat işlemini kapsamaktadır.

Hasat; bitkilerin özsu dolaşımının durduğu sonbahar aylarında yapılır. Yörede hasat genellikle ağustos-ekim ayları arası her üç ham madde için de yapılmaktadır. Ancak devlet tarafından belirlenen ve ekim ayı sonuna kadar süren ham madde kesim yasağı nedeniyle hasat genellikle ekim ayı sonrası yapılmaktadır. Ham maddeler genellikle dokumayı yapacak kişiler tarafından ve tüm aile bireylerince orak ve kesici araçlar yardımıyla biçilir.

Bazı göllerde hammadde gölün kıyısından toplanırken bazılarında kıyıda bulunmadığı için gölün orta kısımlarından hasat edilmektedir. Bu işlem amaçla yapılmış konalar yardımıyla göle açılarak yapılmaktadır (**Şekil 3.1**).

2.2.2 Ham Maddenin Dokumaya Hazırlanması

Ham maddeler dokuma işleminden önce birtakım hazırlık işleminden geçmektedir. Bu aşamalar ham maddenin soyulması ve temizlenmesi kurutma, dövme, öz alma, tarama, bükme, yarma şeklinde sıralanmaktadır. Bu bölüm ham maddelere uygulanan bütün aşamaları içermekle birlikte, bazı işlemler ham maddeye özgü farklılık göstermektedir. Bu farklı işlemler bataklık sazı için dövme, öz alma, özün bükülmesi ve tarama; kargı kamışı için ise yurgu taşı ile yarma olarak belirlenmiştir.

Ham maddenin soyulması ve temizlenmesi; her üç hammadde için de uygulanan bir aşamadır. Toplanan hammadde bataklık ortamında oluşmuş artıklarından ve dış kabuklarından arındırılmak amacıyla soyulur ve temizlenir. Özellikle dokuma yapılmayacak ve işletmelere hammadde olarak pazarlanacak bitkisel ürünler dış kabuklarından temizlenmek üzere yığılır.

Dövme; işlemi kuruyan bataklık sazları hafif nemlendirilerek demetler halinde dövülmesi suretiyle yapılır. Bu işlemin ahşaptan yapılmış özel tokmaklar yardımıyla yapıldığı görülmektedir (**Şekil 3. 2**). Bu şekilde dövülen hammaddenin kabukları yumuşayarak özü ortaya çıkar.

Öz alma işlemi; dövme işlemi ile kabuğundan ayrılmayan bataklık sazının öz kısmının küçük el aletleri yardımıyla yada el ile birbirinden ayrılması suretiyle yapılır. Bu işleme öz alma işlemi denir. Bu işlem yalnızca bataklık sazı için uygulanmaktadır. (**Şekil 3. 3**).

Tarama; işlemi özü alınmış bataklık sazlarının dış kabuk kısımlarının atkı olarak kullanılabilmesi amacıyla yapılmaktadır. Bu amaçla nemlendirilen bataklık sazı ve kofa dış kabukları uzun şeritler elde edilmek üzere tarama işleminden geçirilir. Buna yörede “taraklama” denir. Bu işlem ahşaptan özel olarak tasarlanmış araç yardımıyla yapılır (**Şekil3. 4**).

Yarma; kargı kamışına uygulanan bir işlemdir. Düz boyra yapımında kullanılmak üzere dış kabuklarından ayrılan hammaddenin yatay bir form kazanabilmesi için yarılarak kullanılması söz konusudur. Bu amaçla yörede “yurgu taşı” olarak bilinen silindirik biçimli taş kullanılmaktadır.

Çözü Bükme: Bitkisel dokumaların çözgüsünü genellikle bükülmüş

bataklık sazı özleri oluşturur. Özü alınan bataklık sazının kabukları atkı olmak üzere ayrıldıktan sonra alınan özler çözgü olmak üzere üzerlerine su serperek ya da fiskiye yardımı ile nemlendirilir.

Göller Bölgesi'nde çözgü bükme işlemi yıllardan beri usta yaşlı kadınlar tarafından yapılmaktadır (**Şekil 3. 5**). Çözgü bükülerek daha sağlam, kalın ve dayanıklı bir çöz gü malzemesi elde edilmektedir. Hazırlanan çözgüler 50-60 m. uzunluğunda büyük yumaklar halinde saklanmakta ve gerektiğinde tezgaha gerilerek kullanılmaktadır.

2.3 Kullanılan Araçlar

2.3.1 Kullanılan Tezgâhlar

Ahşap tezgâh; bitkisel dokuma yapımında kullanılan en önemli araçtır. Genellikle ahşap malzemeden mevsimlik olarak tasarlanmaktadır. Dokumacı tarafından kendi imkanları ile yazın evlerin bahçesine, kışın ise ev içinde kapalı bir yere çakılarak oluşturulan tezgah, dokuma mevsimi dışında bozularak yakacak olarak kullanılmakta, dokuma mevsimi geldiğinde dokumacının kendi imkanları ile yeniden kurulmaktadır. Bu tezgahlarda yere paralel olarak dokuma yapılmaktadır (**Şekil 3. 6**).

Ayrıca yörede Hüyük'un Mutlu Köyü'nde kullanılan dikey ahşap tezgahlara da rastlanmıştır. Genellikle küçük ebatlı seccadelerin dokunmasında kullanılan tezgah önünde dokuyucu oturarak çalışmaktadır (**Şekil 3. 7**). Bu tezgahlarda çözgü olarak rafya kullanılmakta, dikey metal tezgahlarla benzer şekilde tezgahın arka kısmından leventlere bağlanan çözgüler dokuyucunun bulunduğu ön kısma gelmekte, dokuma yapılan kısım ise sarılmak suretiyle istenen uzunluktaki dokumaların yapımı mümkün olmaktadır.

Ayrıca dokumayı kendi ihtiyaçları için üretenlerin dışında tüccar için dokuma yapanlar tezgah teminini işletme yoluyla sağlamaktadır. Gelir amaçlı yapılan üretimde önemli olan zaman tasarrufu ve ürün kalitesidir. Bu amaçla kullanılan tezgah kaliteli ve sağlam malzeme olan metalden mamuldür. Genellikle kapalı mekanda sabit bulunan tezgahlar her mevsim kullanılabilir ve ahşap tezgahlardan farklı malzeme özelliği dışında, dikey, duvara paralel olmalarıdır (**Şekil 3. 8**). Bu tip tezgahlara çoğunlukla Akşehir ve Beyşehir'de bulunan dokuma atölyelerinde rastlanmıştır. Genellikle telli ve ipli boyra yapımında kullanılmak üzere tasarlanmış bu tezgahlar yörede "boyra tezgahı" olarak bilinir.

Kar amaçlı dokuma yapılan işletmelerde bu tür el tezgahlarının dışında motorlu tezgahlarda bulunmaktadır. Akşehir ve Beyşehir ile Ereğli yakın-

larındaki işletmelerde görülen bu tezgahlarda tip, dikey dokuma tezgahları ile aynı olmakla birlikte sistem motor yardımı ile çalışmakta ve dokuma yapılmaktadır (**Şekil 3. 9**).

2.3.2 Kullanılan Diğer Araçlar

İnceleme yapılan köylerde bitkisel dokumacılığa ait yardımcı alet, araç ve gerece rastlanmıştır. Bunlar;

Orak ve bahçe makası; hammaddenin hasadı ve kesilip temizlenmesi aşamalarında her üç hammadde için de kullanılmaktadır.

Tokuç ve yurgu taşı; genellikle bataklık sazı ve kofanın dövülmesi ve ezilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Yörede çamaşır yıkamada kullanılan tokuç aynı zamanda bitkisel dokumacılıkta da kullanılan bir araçtır. Bu araçların çoğunlukla dokumayı yapan kişiler tarafından yapıldığı gözlenmiştir. Bu tokmalara Beyşehir ve Akşehir yöresinde “tokuç” denilmektedir (**Şekil 3. 10**). Akşehir ve çevresinde özellikle kargı kamışının yarılmasında ise “yurgu taşı” denilen araçlar kullanılmaktadır.

Yurgu taşı; ortası delik silindirik bir taşın ortasından geçirilen tel bir tutamaç ile ileri geri hareket ettirilmesi esasına dayanmaktadır (**Şekil 3. 11**).

Tarak; özü alınmış bataklık sazı ve kofanın dış kabuk kısımlarının atkı olmak üzere taranması amacıyla kullanılır. Genellikle yörede dokumacı kullanacağı tarağını kendi çakmaktadır. Yaklaşık 50-60 cm boyunda ahşap bir düzeneğin yarısını kaplayacak şekilde yaklaşık 15-20 cm lik çivilerin (uçları yukarı doğru gelecek şekilde) yan yana çakılması suretiyle oluşturulur. Tarak genellikle, Akşehir, Beyşehir ve Eber Göllerinde kullanılmaktadır (**Şekil 3. 12**).

2.4 Dokumaların Bazı Özellikleri

2.4.1 Dokuma Tekniği

Göller Bölgesi ve çevresinde yer alan yerleşimlerde yapılan dokuma ürünler, ihtiyaca yönelik olarak yapılmakla birlikte birtakım süsleme özelliği de taşımaktadır. Çadır geleneğinde çadır duvarlarını süsleme geleneği, duvarlarda kullanılan ve bataklık hammaddelerinden üretilen yaygılarda atkı ve çözgüsü hammaddenin doğal renginden oluşan ve dokuma esnasında kullanılan tekniğe bağlı olarak atkı ve çözgü bağlamaları ile elde edilen desenler görülmektedir. Dokumada kullanılan desenlerin çizelge 3.2. de görüldüğü gibi teknik özelliklere bağlı olarak oluştuğu gözlenmektedir.

Göller Bölgesi'nde bulunan 55 ürün örneği teknik ve desen özellikleri açısından incelenmiş ve sonuçları **Çizelge 3.3**' de sunulmuştur.

Çizelge, 3.2 Göller Bölgesi'nde üretilen bitkisel dokumaların teknik özellikleri

Dokuma Tekniği	Hammadde	Ürün cinsi	Adet	%
Bezayağı	Bataklık sazı Kofa	Yer yaygısı	16	29
		Yöreme	4	7.2
		Seccade	4	7.2
		Dam örtüsü	1	1.8
		Kabir hasırı	2	3.6
		Cenaze örtüsü	1	1.8
		Çığır	1	1.8
		Yöreme	8	14.5
		Seccade	2	3.6
Ara Toplam			39	70.5
Sumak	Bataklık sazı Kofa	Yer yaygısı	2	3.6
Kenetleme	Kargı kamışı	Balık kafesi	1	1.8
		Çığır	2	3.6
		Yer yaygısı	2	3.6
		Gölgelik	4	7.2
		Yer yaygısı	1	1.8
Ara Toplam			10	18.0
Düz boyra	Kargı kamışı	Yer yaygısı	2	3.6
		Dam örtüsü	2	3.6
Ara Toplam			4	7.2
Genel Toplam			55	100

Dokuma Tekniği Hammadde Ürün cinsi Adet %

Çizelge 3.2 incelendiğinde ürünlerin % 70.5 i bezayağı, % 3.6 sı, sumak, %18 i kenetleme, % 7.2 si düz boyra tekniği kullanılarak dokunmuştur. Bezayağı tekniğinin en çok yöremelerde, sumak tekniğinin en çok yer yaygılarında, kenetleme tekniğinin ise en çok gölgelik olarak üretildiği görülmektedir. Bu suretle araştırmada bezayağı en çok kullanılan teknik

olarak belirlenirken en az sumak tekniğinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bezayağı; tekniği genellikle Beyşehir Gölü ve çevresindeki yerleşimlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir alt, bir üst atkı yüzü bir dokuma tekniğidir (**Şekil 3. 13**). Bezayağı dokuma tekniği Göller Bölgesi bitkisel dokumacılık ürünlerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır (**Şekil 3. 14**).

Özellikle bataklık sazı kullanılarak üretilen yer yaygılarının ve yöremelerin dokumasında bezayağı tekniğinin 2-3-5 atlamalı olarak dokunduğu ve bu şekilde baklava desenleri oluşturulduğu görülmektedir (**Şekil 3. 15**). Atkının belli bir düzende birden fazla çözgütün üzerinden ikili, üçlü atlamalar yaparak 12 atkı sırasında bir sağa ya da sola doğru kaydırılması ve aynı bağlantının tekrarlanması ile baklava desenlerinin oluştuğu gözlenmiştir. Oluşan bu desenlerin bir veya birkaç sıra halinde yüzeyi kapladığı görülmektedir. Bu ürünler yörede “baklava desenli”ve “damalı” olarak bilinir (**Şekil 3. 16**).

Desenler birçok üründe benzerlik göstermekle birlikte, eski ürünlerden kopya almak yolu ile günümüze ürünlerine aktarıldığı tespit edilmiştir. Tekrarlamalı olarak tüm yüzeye yerleştirilen desenler ürüne sonsuzluk özelliği kazandırmaktadır. Bu teknik desenlendirme özellikle çeyizlik ürünleri olan yöremelerde, seccadelerde ve duvar hasırlarında görülmektedir.

Sumak Tekniği; genellikle Akgöl’de yapılan ve kullanılan ürünlerde görülmektedir.

Gerilmiş çözgü üzerine atkı ipliğinin iki ileri bir geri sarılması suretiyle oluşturulmaktadır (**Şekil 3. 17**). Genellikle halı altında sergi olmak üzere dokunacak yer sergilerinin (yumuşak olması nedeni ile) yapımında kullanıldığı gözlenmiştir (**Şekil 3. 18**).

Kenetleme; tekniği yatay paralel kenetleme şeklinde yapılmaktadır (**Şekil 3. 19**). Göller Bölgesi’nde bu şekilde yapılan ürünlerde tekniğe bağlı olarak desen oluşmaktadır. Kenetleme sistemi ile dokunan balık ağları bunlara örnek olabilir. Bu ürünler, eşit boyda kesilmiş ve artıklarından temizlenmiş hammaddelerin bir tel, kalın sicim ya da bitkisel hammadde sapları kullanılarak çift ip sistemine bağlı kalınarak kenetlenmesi sonucu elde edilmektedir.

Ayrıca Akşehir Gölü’nde üretilen telli boyra ve ipli boyraların kenetleme tekniği kullanılarak dokunduğu görülmüştür. Ürünlerde özellikle bir desen oluşturma işlemine rastlanmamıştır. Kenetlemeden dolayı oluşan

enine çiz giler, ürün üzerindeki desen özelliğini oluşturmaktadır. Telli boyra dokuma tekniği, kenetleme sistemi ile aynı olmakla birlikte farkı ise telli boyranın tezgah üzerinde ve tel kullanılarak dokunmasıdır (**Şekil 3.20**).

İpli boyrada da sistem aynı olmakla birlikte otomatik elektrikle çalışan makineler kullanılmaktadır. Tel yerine sentetik ipliklerin bir kenetleme oluşturduğu sistem de desen özelliği bakımından telli boyra ile aynı özellikleri göstermektedir. (**Şekil 3. 21**).

Düz Boyra Dokuma: Doğrugöz'e özgü en eski dokuma tipidir. Dörtlü başlama sistemiyle çapraz olarak dokunan ürünleri kapsar. Ürün üzerinde dokuma özelliğinden dolayı kırılan çapraz hatlar oluşmaktadır. (Yozgat, 1996). Ürün, iki alt, iki üst dokuma tekniği esas alınarak yapılmakta, dokumanın yönü çapraz hat biçimde değiştirilerek desen elde edilmektedir. Ürünün tamamında çapraz desen karakterleri hakimdir (**Şekil 3. 22**).

2.4.2 Dokumaların Renk Özellikleri

Göller Bölgesi'nde yürütülen çalışmada dokuma yapılacak hammaddeye herhangi bir boyama işlemi uygulanmamıştır. Doğal görüntü ve dokusunun bozulmadan kullanılması yapılan bütün dokumalar için temel özellik olmuştur. Bu nedenle hammaddenin doğal rengi üretilen ürünün renk özelliğini oluşturmaktadır.

2.4.3 Dokumaların Kullanım Özellikleri

Yapılan ürünler kullanım yerlerine ve amaçlarına göre çeşitlenmektedir. Göller Bölgesi'nde yer yaygısı, sütlük, çığır, dam örtüsü, yöreme, seccade (ilemete) balık kafesi, kabir hasırı, cenaze örtüsü, ev ayıracı ve gölgelik olarak kullanılan ürünlerin olduğu görülmüştür.

Ürünler yörede kullanıldıkları yerlere göre şöyle isimlenmektedir.

Yer Yaygısı: Genellikle evlerde sergi, ev içinde halı ve düz dokumaların altında koruyucu ve kapı önlerinde sergi olarak kullanmak amacıyla dokunmaktadır. Genellikle bataklık sazı kullanılarak yapılan yaygıların kofa ve kargı kamışından yapılmış örneklerine de rastlanmıştır. Yörede ev içinde halıların altına serilmek üzere "ev sergisi" olarak isimlendirilen yer yaygıları çoğunlukla görülmektedir. Evlerde odaların düzgün olmayan zeminlerinde halı ile zemin arasında halının tersini korumak amacıyla ev sergileri kullanılmaktadır. (**Şekil 3.23**). Ayrıca yörede evlerin çeşitli kısımlarında özellikle kapı önü ve mutfak gibi zeminlerde yer yaygısı olarak kullanılan ve "yer çulu" olarak bilinen yaygılara rastlanmıştır.

Yöreme: Yörede ev döşemesinde geleneksel olarak kullanılan bir ürün-

dür. Yörede rastlanan yöremelerin tümü bataklık sazı kullanılarak yapılmıştır. Yöresel ismi ve kullanım amacıyla diğer ürünlerden ayrılır. Yöreme, ev döşemesinde kullanılan duvar yastıklarının arkasında, duvar ile yastıklar arasında izolasyon amaçlı olarak kullanılır. Göller Bölgesi'nde kerpiç duvarların yastıkla temasını önleme amacıyla kullanılan yöremelerin ebatları genellikle duvar yastıklarının ebatına uygun genellikle 50-65 cm eninde, ve standart oda uzunluğuna uygun 200-600 cm arasında dokunmaktadır (**Şekil 3. 24**).

Seccade (İlemete): Olarak kullanılan ürünlere yöresel olarak “ilemete” denmektedir.

Desenli dokunan seccadeler genellikle 70x110 ebatlarındadır. Cicim tekniğinde baklava desenlerinin dokunduğu ürünlere desen özelliğinden dolayı “göbekli” de denilmektedir.

Yörede daha çok günün büyük bölümünün ev dışında geçtiği yaz aylarında namaz kılmak amacı ile kullanılan seccade (ilemete), aynı zamanda çeyiz niteliği taşıyan ürünlerden biridir (Öztürk, 1996).

Ayrıca Beyşehir İlçesi Mutlu Köyü'nde dokunan seccadeler bu ürünlere göre farklılık göstermektedir. Bu seccadeler tak-tak denilen seyyar tezgahlarda ve çözgü hammaddesi olarak suni rafya kullanılarak dokunmaktadır. Seccadelerin 100x75 ebatlarında ve desensiz olarak dokunduğu gözlenmiştir (**Şekil 3. 25**). Ayrıca bu ürünler sahilde çok amaçlı yer yaygısı gibi muhtelif amaçlarla da kullanılmaktadır.

Sütlük: Özellikle Akgöl çevresindeki yerleşimlerde ve Tatlıkuyu'da her evin önünde ya da bahçesinde bulunmaktadır. Yörede “sütlük” denilen ve içinde süt yoğurt vs gibi gıda maddelerini gece soğukunda muhafaza etme amaçlı kullanılan bölümler Anadolu' da bazı yörelerde farklı isimlerle bilinmektedir. Bu yiyecek koruma yığını, yiyecekleri gündüz güneşin etkisinden korumak için dışından oldukça kalın bezlerle kapatılır. Geceleri ise soğuk havanın koruyucu etkisinden faydalanmak için bu bezler açılır. Zemine dik olarak çoğu zaman toprak içine oturtulan bu yapılar genellikle yuvarlak formda tasarlanmaktadır. Sütlük, genellikle kargı kamışı kullanılarak üretilmekte olup, herhangi bir araç gerektirmemektedir.

Az rastlanan bazı örneklerinde kargı kamışı ve bataklık sazı kullanıldığı görülmüştür (**Şekil 3. 26**).

Çıgır (Çevirme Çığı, Ev Ayracı): Özellikle Akgöl ve çevresindeki yerleşimlerde sütlük olarak kullanılan yaygılarla benzerlik gösteren bir üründür.

Yörede rastlanan ürünler kargı kamışı kullanılarak yapılmıştır. Genellikle korunmak ya da diğerlerinden ayrılmak istenen bir alanı bölmek, tarla kenarı çevirmek, bahçe sınırlarını belirlemek gibi amaçlarla kullanılan ürünün, çok amaçlı kullanım özelliği vardır. Uzunlukları 10-15 m civarında olan çok amaçlı paravan tarzı dokumalardan yörede her evde bulunmaktadır (**Şekil 3. 27**).

Damlarda koruyucu olarak; kullanılan ürünler genellikle kapalı mekanların dam üstünde soğuğa karşı izolasyon amacı taşımaktadır. Göller Bölgesi'nde bu yaygılara rastlamakla birlikte hammaddenin aynı amaçla 5-6 kat üst üste yığılması suretiyle kullanımında yaygındır. Ayrıca ev içlerinde tavan kısımlarında koku ve nemi çekmesi ve izole amaçlı olarak boyra tipi dokumalara çok sayıda rastlanmıştır. Hasır dokumanın bu türde kullanımı Anadolu da bitkisel dokumacılık yapılmayan yörelerde bile oldukça yaygındır. Ancak burada kullanılan dokumalar genellikle Akşehir Bölgesi'nden satın alma yolu ile temin edilmektedir.

Bu amaçla düz boyra tipi dokumalar kullanılmaktadır (**Şekil 3. 28**).

Balık avlama kafesi; genellikle Göller Bölgesi'nde geçim kaynaklarından birini oluşturan balıkçılıkta kullanılmaktadır. Bu ihtiyaçtan dolayı birbirine paralel biçimde yanyana sıralanmış kargı kamışlarının bataklık sazından oluşan şeritler ile belli bir tekniğe bağlı kalarak birbirine kenetlenmesiyle oluşan ağlar yörede sıklıkla kullanım alanı bulmaktadır.

Genellikle 150x500 cm ebatlarında üretilen ağlarda yaklaşık 50 cm de bir kenetleme yapılmıştır (**Şekil 3. 29**). Diğer ürünlerden farklı olarak tezgahsız dokunmaktadır.

Kabir Hasır: Sadece Yeşiladağ'da kullanılan bir üründür. Yörede bataklık sazı kullanılarak yapılmış ürünlere rastlanmıştır. Bu bölgede eski tarihlerden bu yana halkın gelenek ve görenekleri günlük yaşamda önemli bir rol oynamıştır. Bu gelenekler kapsamında yörede mefta ile birlikte kabire “kabir hasırı” denilen hasır dokumalar yerleştirilmektedir.

Etnik topluluklarda kabirde mefta ile toprak arasına yerleştirilen dokumalar günlük yaşamın her alanında yer bulan hasırların mefta ile öbür dünyaya da götürülmesi amacıyla kullanılmaya başlanmış, daha sonraları toprak ile mefta arasında koruyucu bir tabaka olması nedeni ile kullanılmıştır. Yeşiladağ'da bu kullanım amacından dolayı her evde yaşayan insan sayısına göre kabir hasırını bulundurmamak vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu konuda yöre halkından alınan bilgiler doğrultusunda, ani vefatlarda hasır bulunmadığı takdirde tekrar verilmek üzere çevre evlerden ödünç hasır alındığı belirlenmiştir. Böyle bir geleneğin varlığı sayesinde bir ata el sa-

natı olan hasır dokumacılığı gelecek nesillere aktarılmaya devam edecektir (Şekil 3. 30).

Gölgelik: Gölgelik çok amaçlı olarak dokunan yer sergileri olarak değerlendirilebilir. İstenilen ebatlarda hazırlanan bitkisel dokumalar amaca uygun olarak hazırlanan tel iskeletlere geçirilmek suretiyle gölgelik elde edilmektedir. Bu tür ürünlerin genellikle satışı yapılmayıp, yöre halkının ihtiyacını giderme amaçlı dokunmakta ve çok amaçlı olarak kullanılmaktadır (Şekil 3. 31).

Cenaze Örtüsü: Özellikle Eber Gölü ve çevresinde bulunan yerleşimlerde bataklık sazı kullanılarak dokunmaktadır. Yaklaşık olarak 1x2 metre ebadında dokunduğu gözlenmiştir.

Ancak ürünün yörede kullanımı söz konusu değildir. Özellikle İzmir ve bazı ilçelerinde cenaze üzerine (tabut üzerine örtü olarak) örtülmek suretiyle “cenaze örtüsü” olarak kullanılan ürün, bitkisel dokumanın bu bölgede yaygın olmamasından dolayı tüccarlar aracılığı ile Eber Gölü etrafında bulunan köylülere dokutulmaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan bitkisel dokuma ürün çeşitlerinin göllere ve kullanılan hammaddeye göre dağılımı Çizelge 3.3’ de görülmektedir.

Çizelge 3.3 Göller Bölgesi’nde ürün çeşitlerinin göllere göre dağılımı

Ürün Cinsi	Bulunduğu Göller	Kullanılan Hammadde	Adet	%
Yer yaygısı	Akgöl	Bataklık sazı, kofa	3	5.4
	Akşehir	Kargı kamışı	4	7.2
	Beyşehir	Bataklık sazı, kofa	5	9.0
	Çavuşçu	Bataklık sazı	5	9.0
	Eber	Bataklık sazı	3	5.4
	Suğla	Bataklık sazı	3	5.4
Ara Toplam			23	41.8
Yöreme	Beyşehir	Bataklık sazı	3	5.4
	Çavuşçu	Bataklık sazı	1	1.8
	Eber	Bataklık sazı	2	3.6
Ara Toplam			6	10.9
Seccade (ilemete)	Beyşehir	Bataklık sazı, Kofa	3	5.4
	Çavuşçu	Bataklık sazı	2	3.6
	Suğla	Bataklık sazı	1	1.8

Ara Toplam			6	10.9
Sütlük	Çavuşçu	Kargı kamışı	4	7.2
Çığır (ev ayracı)	Akgöl,	Kargı kamışı	2	3.6
	Beyşehir	Kargı kamışı	1	1.8
Ara Toplam			3	5.4
Dam örtüsü	Akşehir	Bataklık sazı,	2	3.6
	Suğla	Kargı kamışı, Kofa	1	1.8
Ara Toplam			3	5.4
Balık kafesi	Beyşehir	Kargı kamışı	2	3.6
Kabir hasırı	Beyşehir	Bataklık sazı	1	1.8
Cenaze örtüsü	Eber	Bataklık sazı	2	3.6
Gölgelik	Akşehir	Kargı kamışı	3	5.4
	Beyşehir	Bataklık sazı	2	3.6
Ara Toplam			5	9.0
Genel Toplam			55	100

Çizelge 3.3 incelendiğinde Göller Bölgesi'nde ürünlerin % 41.8'inin yer yaygısı, %10.9'unun yöreme, %10.9'unun seccade, %7.2'sinin sütlük, % 5.4'ünün çığır, %5.4'ünün dam örtüsü, 3.6'sının balık kafesi, %1.8'inin kabir hasırı, % 3.6'sının cenaze örtüsü, % 9'unun gölgelik olarak dokunduğu görülmektedir. Böylece yer yaygısı en çok üretilen dokumayı oluştururken kabir hasırının en az dokunan ürün olduğu anlaşılmaktadır. Yer yaygısının en çok Beyşehir ve Çavuşçu Gölü'nde, Yöreme ve seccadenin Beyşehir'de, sütlüğün Çavuşçu'da, çığırın Akgöl'de, dam örtüsü ve gölgeliğin ise Akşehir'de dokunduğu görülmektedir. Yer yaygısı, yöreme, seccade, kabir hasırı ve cenaze örtüsünün daha çok bataklık sazından, sütlük, çığır, dam örtüsü ve balık kafesinin kargı kamışından yapıldığı tespit edilmiştir.

2.4.4 Dokumaların Boyutları ve Yüzey Alanları

Göller Bölgesi'nde dokunan ürünler bazı fiziksel özelliklerinin belirlenmesi amacıyla en, boy ve kalınlık açısından ölçüm yapılmıştır. Ayrıca ürünlerin en ve boy ölçümleri çarpılarak yüzey alanları bulunmuştur. Ölçüm sonuçları Çizelge 3.4 de verilmiştir.

Çizelge 3.4 Göller Bölgesi'nde ürün çeşitlerinin bazı fiziksel özellikleri

ÜRÜN	BOYUTLAR			Yüzey Alanları (m ²)	
	En (cm)	Boy (cm)	Kalınlık(cm)		
YER YAYGISI	1	200	400	1	8.0
	2	250	550	5	13.7
	3	2.50	500	2.5	12.5
	4	150	300	3,5	4.5
	5	75	150	2	11.2
	6	100	175	3	17.5
	7	150	400	1	6.0
	8	150	400	1	6.0
	9	350	500	2.5	17.5
	10	150	300	5	4.5
	11	150	150	2.5	2.2
	12	100	175	3	1.7
	13	75	150	2.5	1.1
	14	100	120	2.5	1.2
	15	120	200	1.5	2.4
	16	150	200	1.5	2.4
	17	120	175	2	2.1
	18	120	200	1.5	2.4
	19	200	500	4	10
	20	175	450	4	7.8
	21	200	400	3	8.0
	22	175	450	4	7.8
	23	200	400	3	8.0
DAM ÖRTÜSÜ	1	230	450	3	10.3
	2	175	450	4	7.8
	3	200	370	2	7.4
SECCADE	1	90	160	2	1.4
	2	110	120	1.5	1.3
	3	95	140	1.5	1.3
	4	75	120	1.5	9.0
	5	100	150	2	1.5
	6	95	140	1.5	13.
YÖREME	1	75	500	1.5	3.7
	2	50	300	3	1.5
	3	80	700	3	5.6
	4	70	500	1.5	3.5
	5	75	120	1,5	9.0
	6	95	300	5	2.8
BALIK KAFESİ	1	120	280	2.5	3.3
	2	150	300	3,5	4.5

SÜTLÜK	1	150	20 0	1.5	3.0
	2	80	150	1.5	1.2
	3	100	250	2	2.5
	4	200	175	1,5	3.5
PARAVAN	1	150	400	1.5	6.0
	2	120	350	3	4.2
	3	120	450	2	5.4
ÇIĞIR	1	150	200	2.5	3.0
	2	145	100	2	1.4
	3	150	100	2	1.5
KABİR HASIRI	1	250	350	5	8.7
CENAZE ÖRTÜSÜ	1	100	180	1.5	1.8
	2	100	150	2	1.5
GÖLGELİK	1	100	100	2	1.0
	2	75	75	2	0.5

Çizelge 3.4 incelendiğinde genellikle yöremelerin en uzun dokumayı, seccadelerin ise en kısa dokumayı oluşturduğu anlaşılmaktadır. Genişlik açısından ise yer yaygılarının en geniş ürünü, seccadelerin ise en dar ürünü oluşturduğu, kalınlık açısından ise dam örtüsünün en kalın ürünü, yer yaygısının ise en ince ürünü oluşturduğu gözlenmektedir. Ürün kalınlığını hammadde cinsi ve kullanılacağı yere göre üretim şekli etkilemektedir. Kargı kamışından üretilen dokumaların kalın, kofadan yapılanların ise daha ince ürünler olduğu görülmektedir.

3. Bitkisel Dokumacılığın Bugünkü Durumu ve Pazarlanması

Bugün ise Göller Bölgesi'nde geleneksel inanışlarla yapılan ürünler ve çok amaçlı yer sergileri üretilmekte ve kullanılmaktadır. Ev içinde halı altında izolasyon amaçlı kullanılabilirdiği gibi kapı önlerinde ve çeşitli müştemilatlarda yer sergisi olarak kullanılan ürünlerin varlığı dikkat çekicidir. Ancak günümüzde farklı malzemelerden üretilen, kullanım alanı açısından üretimi ve kullanımı kolay ürünler var olmakta ve hasır dokumalara alternatif oluşturmaktadır. Kullanım kolaylığı, doğal malzeme oluşu ve ucuza mal edilebilme özelliklerinden dolayı kullanımı özellikle hammaddenin bol bulunduğu yörelerde tercih edilen hasır dokumalar, zaman içinde zemin döşemesi olarak yerini tutabilecek alternatif malzemeler ve dolayısıyla ürünlerin (özellikle ıslak zeminler için kullanılan plastik halılar) piyasaya sürülmesi ile karşı karşıya kalmıştır (**Şekil 4.1**).

Bu açıdan düşünüldüğünde son yıllarda hammaddenin ürüne dönüştürülmeden pazarlanması da önemli bir geçim kaynağını oluşturmaktadır. Bu suretle satılan hammaddeler farklı amaçlarla değerlendirilmekte, bu gelir kapısının varlığı yöre halkı için hammaddeyi dokumaya dönüştürmekten alıkoymaktadır. Ürünlerin daha önceki yıllarda üretildiği şartlar bu günkü

şartlar ile benzerlik oluşturmadığından üretim çoğunlukla Türkiye ve dış pazarda farklı amaçlarla değerlendirilmek üzere dokunan ve pazarlanacak olan ürünlerden oluşmaktadır (Şekil 4.2). Bu ürünlerin yapımı ise genellikle bu amaçla kurulmuş atölye ve işletmeler aracılığı ile yürütülmekte, kendi evinde kendi ihtiyaçları için dokuma yapan bireylere çok az olarak rastlanmaktadır. Bu nedenle bu günkü şartlarda bu tür işletmelerde çalışmayanların bitkisel dokumayı evde öğrenmesi ve uygulaması söz konusu değildir.

Daha önceki yıllarda bu yörelerde her evde tezgah bulunduğunu ve bütün bireylerin dokuma ile uğraştığını düşünürsek günümüz için geleneksel üretimler dışında yalnızca maddi kaygılarla devam eden bir el sanatı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak geleneksel sebepler, bitkisel dokuma ürünlerin daha çok ihtiyaçtan değil daha farklı sebeplerle üretilmesini zorunlu kılmıştır. Bu sebeplerin gelecek nesillere aktarılacağı göz önünde bulundurulursa, göller bölgesinde yer alan ve üretim yapılan yerleşimlerin önemi ortaya çıkacaktır.

Sonuç

Göller Bölgesi'nde yer alan göller ve çevresindeki yerleşimler, Sosyo-ekonomik açıdan incelenmiştir. Yörelerde genel olarak geçim kaynağı tarımdır. Tarımdan kalan zamanların değerlendirilmesi, boş iş gücünün kullanılması ve atık hammaddenin değerlendirilmesi açısından bataklık hammadelerinin kullanımı, yörelerde aile bütçesi açısından önemlidir.

Yörede gerek hammadde hasat ederek, gerekse hammaddeyi ürüne dönüştürerek ihtiyaçlarını karşılayan ve ihtiyaç fazlasını pazarlayarak gelir sağlayan ailelerin bulunduğu ancak sayısının giderek azaldığı gözlenmiştir (Şekil 5.1).

Ham maddeyi doğru kullanmak ve bu sektörde çalıştırılacak kalifiye eleman sağlamak yoluyla bitkisel dokumacılığın gelişmesi sağlanabilir. Üretimin belli aşamalarında yörede yaşayan halk değerlendirilebileceği gibi, tasarım, teknik kontrol ve bitirme işlemleri ile pazarlama konusunda eğitilmiş bireylerin çalıştırılması işin kalitesi ve sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Bu suretle bu vasıftaki bireylerin iş gücü de değerlendirilmiş olacaktır. Ürün sunumu, oluşturulan model konseptleri ve katalog çalışmaları ile reklam ve tanıtım işlemleri de ayrı bir uzmanlık gerektirmektedir. Böyle düşünülecek olursa farklı iş kollarından birçok çalışan, bu sektörde değerlendirilmiş olacaktır.

Göller Bölgesi'nde bitkisel dokumacılık yapılan yörelerde önerilere ör-

nek olabilecek küçük ölçekli çalışmalar başlatılmış ancak daha çok pazar sıkıntısı nedeniyle devam etmemiştir. Yörelerde bulunan eksiklik genellikle kalifiye eleman yokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu amaçla eğitilmiş bireylerin hammadde yetişen bu köylerde çalışması ancak ciddi kaynakları olan projeler kanalıyla sağlanabilir. Bu suretle halkın organize edilmesi, yöresel beklentilerinin çoğaltılması ve koordine güçlerinin sağlanması için bir ön çalışma gerekmektedir. Ülkemizde el sanatları alanında Avrupa Birliği tarafından desteklenmek suretiyle benzer amaçlarla üretimin sağlandığı kalkınma projeleri bulunmaktadır. (Mersin Mut Hacıahmetli köyü doğal boya ve dokuma üretim projesi vb.) Bu konu ile ilgili belli kurumlar bünyesinde bir çalışma planı oluşturmak sureti ile benzer projelerin üretilmesi mümkündür.

Bu araştırma Göller Bölgesi'nde bitkisel hammaddelerin değerlendirilmesi ve dokumacılık üzerine yapılmış ilk çalışmadır. Göller Bölgesi'nde yürütülen bu çalışma ile öncelikle her göl ve çevresindeki yerleşimlerin bitkisel dokuma açısından gerek teknik, gerekse dokuma aşamaları ve üretilen ürünler belgelenmiştir.

Ayrıca araştırma ile bu yörelerde hammaddenin değerlendirilme şekilleri, üretim aşaması ve üretilen ürünlerin özellikleri açısından benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyulmuştur. Bu suretle birbirine uzak bölgelerde yerleşmiş fakat benzer, hatta çoğu zaman aynı şekillerde bitkisel dokuma üreten kesim birbiri ile etkileştirilmiştir.

Ham madde sıkıntısı yaşanan yörelerde hammadde satın alabilecekleri pazarlar bulunmuştur. Bazı yörelerde bulunan işletmelerde çalıştırılmak üzere bitkisel dokumacılık yapan diğer yöre halkı yönlendirilmiş ve bu yöreler için yeni iş kolları oluşturulmuştur.

Geçmişten bu güne bitkisel dokuma ürünleri kullanan ancak bugün üretimin olmadığı yörelere bitkisel dokuma üretilip satışı yapılan diğer yörelerden ürün temin edilmiş, dokumanın yapıldığı ve satıldığı bu yörelerin de ürünlerine pazar olanağı sağlanmıştır.

Ayrıca son yıllarda göllerde oluşan kirlilik ve hammadde yetiştirme koşullarının kötüye gidişine yönelik çözüm önerileri aranmıştır. Buradan hareketle Afyon kanalizasyon atıklarının Eber Gölü'ne aktığı belirlenmiş ve bunun durdurulması için ortak bir yazı hazırlanarak genel merkezdeki yetkililere ulaştırılması sağlanmıştır.

Araştırmanın, Göller Bölgesi kalkınma planı çerçevesinde oluşturulabilecek farklı konulardaki projeler için ön çalışma niteliği ile yardımcı ola-

bileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; özellikle Dünya'daki küresel ısınma sonucu Göller Bölgesi'nde göl sularının giderek azaldığı, hatta bazılarda su kalmadığı bilinen bir gerçektir. Buna bağlı olarak çevresinde kendiliğinden yetişen bitkilerin de azaldığı görülmektedir. Bu çalışma ile yörede yapılan bitkisel dokumacılığın hammadde, yapım aşamaları, ürün çeşitleri, sorunları ayrıntılı olarak tespit edilmiş ve görsel malzeme ile de belgelenmiştir. Böylece Anadolu'da yapılan el sanatları kapsamında Göller Bölgesi bitkisel dokumacılığı hakkındaki bu çalışmanın gelecek için önemli bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arlı, M.1990. Köy el sanatları. Ankara Ü. Ziraat Fakültesi yayınları:1185, Ders Kitabı: 339,76 s., Ankara.

Atay, A. 1987. Örgücülük, Milli Eğitim Basımevi, 691 s., İstanbul.

Barthold, W.1974. Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi. Belleten, Sayı: 43, 74 s., Ankara.

Baytop, T., 1997.Türkçe Bitki Adları Sözlüğü. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 578, s.130, Ankara.

Gürtanın, N. 1961. Türkiye'de Nebati Örucülükte Kullanılan Ham maddeler ve bunlardan yapılan mamüller ile bu hammaddelerin selüloz ve alfa selüloz değerleri üzerine bir araştırma. Ankara Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları:185 Ankara Üniversitesi basımevi, 64 s., Ankara.

Ögel, B.1991. Hasır ve Hasırcılık. Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:3. T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri, Gazi Ü. İletişim Fakültesi Basımevi s. 191-200, Ankara.

Özgüç, T., 1948. Öntarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri, 54 s., Ankara.

Öztürk, G. 1996. Adapazarı ili Karasu ilçesi Paralı Köyü Yöresindeki Hasır Seccadeler.

Selçuk.Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisans tezi, (Basılmamış), 118 s., Konya.

Shaw, R.1999. Baskets. America's Traditional Crafts. Printed in Hong Kong, s. 9-119, China.

Soysaldı, A.,1999. Türk Klimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikleri. Erdem Halı Özel sayısı III , Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Cilt:10, Sayı:30 s. 599-613, Ankara.

Şahin, Z. 2002. Sindelhöyük (Develi) Kasabası'nda hasır dokumacılığı ve bitkisel örücülük, Bütün Yönleriyle I. Develi Bilgi Şöleni 26-28 Ekim 2002. Develi Belediyesi Kültür Yayınları s. 729-734, Develi / Kayseri.

Yozgat, A.T.1996. Konya boyra (hasır) örücülüğü. Lisans Tezi (Basılmamış), Selçuk Üniversitesi, 135 s., Konya.

FOTOĞRAFLAR

Şekil 1.1 Göller Bölgesi

Şekil 3.1 Hasat

Şekil 3.2 Dövme İşlemi

Şekil 3.3 Öz alma İşlemi

Şekil 3.4 Tarama İşlemi

Şekil 3.5 Bükme İşlemi

Şekil 3.6 Ahşap tezgah

Şekil 3.7 "Tak tak tezgahı"

Şekil 3.8 Metal tezgâh

Şekil 3.9 Motorlu tezgah

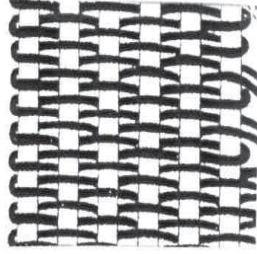
Şekil 3.10 Tokuç

Şekil 3.11 Yurgu taşı

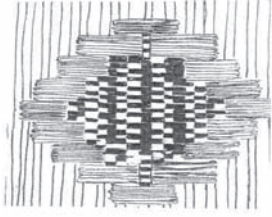
Şekil 3.12 Tarak

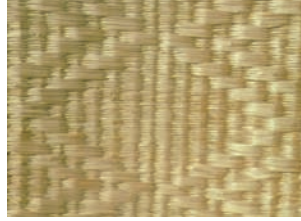
Şekil 3.13 Bezayağı tekniği

Şekil 3.14 Bezayağı tekniği

Şekil 3.15 Atlamalı Bezayağı

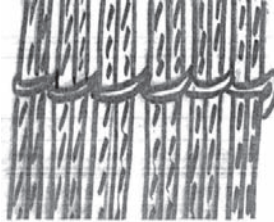
Şekil 3.16 Baklava deseni

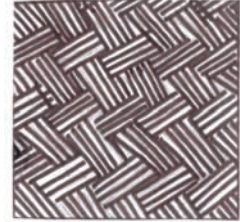
Şekil 3.17 Sumak tekniği

Şekil 3.18 Sumak tekniği

Şekil 3.19 Kenetleme tekniği

Şekil 3.20 Düz boyra

Şekil 3.21 Telli boyra

Şekil 3.22 İpli boyra

Şekil 3.23 Düz boyra

Şekil 3.24 Yöreme

Şekil 3.25 Seccade

Şekil 3.26 Sütçük

Şekil 3.27 Çığır

Şekil 3.28 Damda koruyucu

Şekil 3.29 Balık avlama kafesi

Şekil 3.30 Kabir hasır

Şekil 3.31 Gölgelik

Şekil 3.32 Cenaze örtüsü

Şekil 4.1 Plastik yaygı

Şekil 4.2 Pazarlanacak ürünler
ve dokumacılarŞekil 5.1 Bitkisel dokuma
ile geçimini sağlayan aile

